

О.В. ГРИШУНІН

УДК 321. 323.382

НАСЛІДКИ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Розглядаються проблеми глобалізації інформаційних технологій. Були наведені приклади метатехнологій, їх вплив на інтелектуальний психологічний і технологічний ресурси країн. Були обгрунтовані наслідки глобального розповсюдження інформаційних технологій на країни, що розвиваються.

Ключові слова: глобалізація, інформаційні технології, метатехнології, інформаційне суспільство, масова свідомість, демократичні механізми, психологічний захист, соціальна і фінансова деградація країн, культурні традиції.

Рассматриваются проблемы глобализации информационных технологий. Приведены примеры метатехнологий, их влияние на интеллектуальный психологический и технологический ресурсы стран. Обоснованы последствия глобального распространения информационных технологий на развивающиеся страны.

Ключевые слова: глобализация, информационные технологи, метатехнологии, информационное общество, массовое сознание, демократические механизмы, психологическая защита, социальная и финансовая деградация стран, культурные традиции.

The problems globalizations of information technologies are considered. The examples of metatechnologi are resulted, their influence on intellectual psychological and technological resources of countries. The consequences of global distribution of information technologies on developing countries are grounded.

Key words: globalization, informative technology, metatechnologies, informative society, mass consciousness, democratic mechanisms, psychological defense, social and financial degradation of countries, cultural traditions.

Глобалізацією як явищем загальнопланетарного масштабу займалися в різний час такі російськомовні, україномовні і англкомовні учені як Анхайр Г.М., Арутюнов В.Х., Бек У., Білорус А.Г., Головатий Н.Ф., Панарин А.С., Скаленко А.К., Сміт Дж., Соколов Д.О., Шепелев М.А. і інші. Автор даної статті ставив перед собою більш скромну задачу - показати єство глобалізації і деякі її суперечності у сфері інформаційних технологій.

Існують найрізноманітніші визначення поняття «глобалізації». Заслугує уваги, на наш погляд, наступне, дане Р. Робертсоном: «Глобалізація - це історичний процес

посилення контактів між різними частинами світу, який все більш приводить до одноманітності в житті народів планети» [4, с.58].

Уявлення про глобалізацію виникли, перш за все, через все більш глибоке розуміння взаємозв'язку в світі. Ми є свідками бурхливого розвитку міжнародної кооперації у виробничій сфері, розробок і упровадження науково-технічних досягнень. Інтенсифікація діяльності людини в космосі, вплив промислового виробництва окремих країн на екологію найважливіших регіонів світу вимагають постійної міжнародної співпраці і формування єдиної стратегії

управління цими процесами. Формується єдиний світ, єдина соціальна система світу і це об'єктивний результат його розвитку, який не може бути змінений через суб'єктивні інтереси певної соціальної групи або навіть держави. І зрозуміла стурбованість Головатого Н.Ф., який писав, що «... за підрахунками експертів ЮНЕСКО, на США доводиться сьогодні понад 60 % всього інформаційного потоку, циркулюючого в світових каналах комунікації. Чужа і багато в чому просто ворожа нам інформація обрушується на українське суспільство, що створює основу для відходу від власної національної культури, її традицій і норм, а кінцевий результат - втрата цивілізаційної ідентичності, поява людей без роду і племені.» [4, с.62].

Розвиток технологій привів в середині 90-х років минулого століття до фактичного створення самою розвинутою частиною людства того самого «інформаційного суспільства», про яке протягом останніх десятиріч говорили так багато, що перестали сприймати його всерйоз.

Реалії його функціонування, причинно-наслідкові зв'язки і конкурентний потенціал через інтелектуальний і технологічний розрив мало доступні для сприйняття тими, хто знаходиться за його межами.

Найважливішим проявом якісного технологічного ривка, що привів до виникнення інформаційного суспільства, і одночасно однією з його істотних рис, є поява і стрімке розповсюдження так званих «мета-технологій».

Специфіка цього типу технологій в тому, що сам факт їх застосування робить для сторін, що застосовує їх, принципово неможливою всяку серйозну конкуренцію з розробником цих технологій. Це свого роду платня за допуск до більш високої ефективності, забезпечуваної цими технологіями, що зустрічалася раніше лише в ділерських і ліцензійних системах. Сучасні передові технології в явній або неявній формі ставлять користувача в положення ліцензіата [6].

Найвідоміші приклади метатехнологій:

- мережний комп'ютер: розосередження його пам'яті в мережі дає розробнику всю інформацію користувача і дозволяє першому втручатися в діяльність останнього або навіть управляти нею (принцип зовнішнього управління включеного в мережу комп'ютера вже був реалізований);

- сучасні технології зв'язку, що дозволяють перехоплювати всі телефонні повідомлення на території всього світу; найближчим часом стане можлива повна комп'ютерна обробка всього обсягу цих повідомлень і перехоплення всіх повідомлень в мережі «Інтернет»;

- різні організаційні технології; їх основні підгрупи:

- технології управління, у тому числі організації діяльності корпорації орієнтовані на культуру і систему цінностей країни-розробника, вони знижують конкурентоспроможність корпорацій, що представляють інші культури, слід зазначити, що в загальному випадку розповсюдження в суспільстві чужорідного типу культури, що не інтегрується з культурою цього суспільства і не стільки збагатила її, скільки відособилася від неї, ослабляє конкурентоспроможність даного суспільства;

- технології формування масової свідомості: постійна адаптація останньої до форм дії на неї викликає об'єктивну необхідність постійного оновлення цих форм без отримання оновлених технологій, які з'являються спочатку в країні-лідері, а вже потім тиражуються в решті країн, масова свідомість суспільств, що використали ці технології, почне виходити з-під контролю держави.

Сьогодні саме ці технології через свою найбільшу продуктивність стали пануючими. Саме вони стрімко розповсюджуються буквально останніми роками і стали технологічною складовою інформаційного суспільства: кажучи про нього з погляду технологій, ми, можливо, не

усвідомлюючи не знаючи про їх особливості, маємо на увазі в першу чергу саме метатехнології [6].

Цілком природно, що перехід від створення нових технологій до їх розповсюдження і виникнення таким чином інформаційного суспільства виразив лідер цього процесу - Б. Гейтс. Він вказав, що головним чинником розвитку інформаційних технологій, на відміну ще від 1997 року, стає не їх власне вдосконалення, але комплексне застосування вже наявних технічних рішень для забезпечення «інформаційної прозорості» всіх країн - «прозорості», наскільки можна зрозуміти, цілком односторонньої для країн, які створюють метатехнології, і що служить забезпеченню їх глобальних конкурентних переваг.

Проте значення розповсюдження інформаційних технологій зовсім не обмежується виникненням метатехнологій і надійним забезпеченням інтелектуального, психологічного і технологічного лідерства їх творців. Крім забезпечення глобальної інформаційної прозорості, найважливішою межею інформаційних технологій є можливість глибокої і відносно довільної перебудови масової свідомості [8].

Річ у тому, що, на відміну від традиційних «матеріальних технологій», продуктом яких є товар, продуктом інформаційних технологій хочеш не хочеш є певний стан людської свідомості, у тому числі масової. Більше того: значна частина інформаційних технологій спочатку була призначена саме для такої перебудови свідомості, маючи її як головну мету дії.

Впливати на свідомість виявилось набагато ефективніше, ніж на матеріал. Пов'язані з таким впливом технології вже отримали назву «high-hume» на протипагу традиційному «high-tech'у». Якщо раніше технології були спрямовані на матерію, то тепер вони перенацілені на суспільну свідомість, суспільну культуру. Крім найвищої продуктивності, технології «high-hume» відрізняються ще і найвищою

мінливістю, тобто максимальною швидкістю прогресу.

Піонери їх освоєння - США - залучають наймобільнішу і тому ефективну форму фінансового капіталу - спекулятивний капітал - до створення найефективнішого виду технологій - інформаційних. Залучення такого капіталу в створення звичайних технологій, як показує досвід країн, що розвиваються, неможливий через «повільність» неінформаційних технологій: здійснення будь-якого проекту, пов'язаного з ними, вимагає якісно більше часу, ніж той, на який готовий вкластися традиційно «короткий спекулятивний капітал».

В результаті спостерігається руйнівне неспівпадання швидкості руху спекулятивного капіталу і створення традиційних технологій. Широкомасштабні вкладення спекулятивного капіталу неефективні для національної економіки саме через це: він йде, не встигнувши створити нічого реального і залишаючи після себе одні руйнування.

Проте швидкість розвитку інформаційних технологій якісно вища, ніж звичайних. Тому вони - єдиний вид технологій, по відношенню до яких «короткий, спекулятивний капітал» виявляється нормально продуктивним. Їх технологічний цикл настільки малий, що відповідає швидкості обігу фінансового капіталу.

Тому надування «мильного фондового міхура» американською економікою не жахливе: він тільки зовні виглядає, як мильний спекулятивний міхур. Насправді ж лєвова частка цих зовні спекулятивних інвестицій прямує в інформаційні технології і за рахунок прискореного темпу їх розвитку носить для їх одержувача цілком нормальний виробничий, а не спекулятивний характер.

В цьому принципова перевага американської економіки перед економіками інших країн світу. В цьому - заорука її середньострокової стійкості в майбутніх глобальних фінансових

потрясіння і перемоги в світовій фінансовій кризі.

Значення чинника часу в нових умовах достатньо наочно ілюструється масовими банкрутствами комп'ютерних фірм в США. Вони були викликані тим, що запровадження нових технологічних принципів вимагає часу, за який вони встигають морально застаріти.

Таким чином, компанія, що направила частину ресурсів, з сфери технологічної гонки на практичну реалізацію нових рішень, має повільний масштаб «технологічного часу» і програє своїм конкурентам, що залишаються в зоні «чистій сфері» розробки нових ідей, в якій технологічний час тече більш швидко.

Проте застосування технологій «high-hume» було пов'язано і з небезпеками. Так, уявна легкість і безкарність дії на свідомість породжує і саму небезпечну професійну хворобу працівників сфери public relations - спокусу вирішувати проблеми не реально, а «промивкою мізків» або, якщо користуватися більш коректним німецьким аналогом цього американського терміну, «масажем душ».

З цим була пов'язана перша проблема «high-hume»: захопившись ними, система управління (держави або корпорації) починає займатися самогіпнозом, що робить її неадекватною. Це принципово: технології «high-hume» небезпечні не тільки для об'єкту дії, але і для того, що застосовує їх, оскільки перебудовують його свідомість теж.

Друга проблема: для досягнення політичного результату користувачу «high-hume» достатньо формувати потрібний тип свідомості у не більше ніж 20% населення, складових еліти суспільства, що впливає на ухвалення рішень і що служить прикладом для наслідування.

Зусилля в цьому напрямі достатньо міцно відділяють еліту від основної маси населення і створюють в суспільстві внутрішню суперечність між самогіпнозованою елітою і народом. Більш того: еліта, відділившись від народу, починає сприймати тільки ідеї, відповідні її

установкам. В результаті 80% інтелектуального потенціалу суспільства розтрачується - тоді як при звичайній демократії і навіть в багатьох видах щодо авторитарних режимів не існує двох відособлених типів свідомості, і народжені в низах ідеї по різних капілярних системах все-таки дифундують на самий верх [8].

Таким чином, послідовне застосування інформаційних технологій до еліти суспільства обмежує простір демократичних механізмів самою елітою і тим самим скорочує потенціал суспільства. Ми бачили це на прикладі російських реформаторів 1992-98 років, за рахунок застосування до себе самих передових інформаційних технологій зуміли за сім років свого панування відірватися від населення навряд чи не сильніше, ніж комуністи - за сімдесят років свого.

В результаті виникає парадокс: при протиборстві з неінформаційним суспільством більш передове інформаційне повинне виявлятися менш гнучким і адаптивним і, отже, менш життєздатним, хоча і більш сильним. Чи не в цьому полягає одна з причин парадоксальної життєздатності авторитарних режимів в кінці ХХ століття?

Можливо, даний феномен є «вбудованою гарантією» від інформаційного імперіалізму, від підкорення миру однією, найбільш інформатизованою країною. А повне придушення свідомості інших країн інформаційними технологіями неможливе через відмінності в культурі, яка автоматично відстоює мінімальний інтелектуальний і інформаційний суверенітет кожної нації. Але сподіватися на це як на основне рішення грядущих проблем в умовах поступової інтеграції культур в одну загальносвітову (на першому етапі в три основних - християнську, ісламську і буддійську) дуже наївно.

Розглядаючи окремих випадок інформаційної війни - «культурну агресію» (тобто нав'язування своєї культури суспільству, потенціалу якого вона не

відповідає) як інструмент міжнародної конкуренції (вживаний поки в основному неусвідомлено, в порядку завоювання ринків збуту для товарів - носіїв даної культури), слід рішуче переоцінити роль традицій.

Традиції - психологічний захист від нового: спроба жити, неначе ніщо не трапилося. В умовах спроб перебудови масової свідомості явних і потенційних конкурентів традиції стають не страусиним хованням голови в пісок, але мінімізацією негативних наслідків змін «явочним порядком»: спробою «відміни ігнорування» цих змін або відміни максимальної їх частини. Тобто це стихійне відбиття інформаційної атаки інформаційним же методом.

Описане свідчить, що поява і розповсюдження метатехнологій знижує значення фінансових ресурсів з погляду конкурентоспроможності суспільств і корпорацій: якщо раніше вони були головним джерелом могутності, то тепер стають лише його наслідком. Головним джерелом ринкової сили стає інтелект, втілений в організаційних структурах дослідницьких і ринкових корпорацій, які створюють метатехнології і утримують контроль за ними.

Перефразовуючи М.Фрідмана, можна сказати, що з виникненням інформаційного суспільства, гроші починають втрачати своє значення. Причина в тому, що власність на метатехнології у принципі, із чисто технологічних причин органічно невідчужувана від їх власника - інтелекту, що створив і який підтримує їх.

Метатехнології все більшою мірою перетворюватимуться на «другу природу», утворюючи рамки і задаючи умови розвитку особи і людства в цілому. В цій якості вони поступово замінюватимуть ринкові відносини і права власності, виконуючи ці функції з моменту появи грошей. В певному значенні слова «друга природа», утворена метатехнологіями, стане для інформаційного суспільства таким же зовнішнім обмеженням і стимулом розвитку, яким для

первіснообщинного суспільства була «перша природа».

Розпад СРСР дав розвинутих країнам таке фінансове і інтелектуальне підживлення, що вони змогли «на його кістках» якісно прискорити свій розвиток (відмінність орієнтацій і, відповідно, перспектив Європи і США краще всього показує те, що перша вибрала фінанси, а друга - інтелект). Таким чином, перемигши в «холодній війні», розвинуті країни не просто знищили свого глобального супротивника, як ми звикли думати. Вони зробили набагато більше: вони захопили і освоїли його ресурси - правда, це використалося погано (соціалізм відрізнявся від капіталізму у тому числі і тим, що, готуючи кращі в світі людські ресурси, об'єднував їх в організації гіршими способами).

Принципово важливо, що в новому, інформаційному, постіндустріальному світі найважливіші ресурси - це вже не простір із закріпленими на ньому людьми і виробництвом, а в першу чергу фінанси і інтелект, які легко перетікають з території на територію.

Саме тому заклик до «нових варягів» з розвинутих країн «прийдіть і правте» вже не мав сенсу в 90-е роки: адже нові ключові ресурси розвитку не мають територіальної «прив'язки»! Сьогодні ефективне освоєння території полягає вже не в оздоровленні суспільства, що знаходиться на ній, але, навпаки, у відособленні усередині нього з подальшим вилученням з нього основної частини здорових і прогресивних елементів, тобто людей - носіїв фінансів і інтелекту [4].

При такому освоєнні прогрес більш розвинутого суспільства, яке освоєне, йде за рахунок деградації того, що освоєне, причому масштаби деградації руйнованого суспільства і втрати його культури, як завжди при «розвитку за рахунок руйнування», перевершують вигреш в культурі і прогресі більш розвинутого суспільства. На відміну від традиційних, гармонійних процесів розвитку розвиток за рахунок чужої

деградації завжди є «грою з негативною сумою».

Таким чином, розповсюдження інформаційних технологій якісно змінило відносну цінність ресурсів, висунувши на перший план ті, що стали наймобільнішими - інтелект і фінанси. Це змінило співпрацю між розвинутими державами і країнами, що розвиваються: творче освоєння других першими за допомогою прямих інвестицій в реальний сектор почало поступатися місцем руйнівному освоєнню за допомогою вилучення фінансових і інтелектуальних ресурсів.

Саме осмислення реалій і наслідків цього переходу породило теорію «кінчених країн»: піддавшись дії нового, «інформаційного» імперіалізму, країни, що розвиваються, дійсно стають «кінченими», безповоротно втрачаючи не тільки найважливіші - інтелектуальні - ресурси розвитку, але і здатність їх проводити. Це повністю позбавляє їх всякої історичної перспективи.

Необоротне відставання країн, що розвиваються, виникає не тільки через вимивання з них найбільш цінних в нових умовах ресурсів, але і завдяки падінню корисності традиційних ресурсів і технологій, якими ці суспільства володіють. Адже найважливішим з погляду практичної політики результатом кожного нового етапу розвитку людства є відносне знецінення всіх «старих технологій» і продуктів їх застосування у міру розповсюдження нових.

Дане знецінення тим глибше, чим більш примітивними є «старі технології» і чим менш монополізованими і більш конкурентними є ринки продукції цих технологій. Відповідно до цього правила за рахунок розповсюдження інформаційних технологій відбувається відносне знецінення в першу чергу технологій видобувної промисловості. В першу чергу цей процес зачіпає нафту, світовий ринок якої лібералізований найбільшою мірою.

В світлі цього чергове падіння її світової ціни викликано не стільки угодою корпорацій США і Саудівської Аравії, скільки

незрівнянно більш глибоким чинником: складанням якісно нового - інформаційного - технологічного устрою, який самим фактом своєї появи почав неухильне знецінення попередніх устроїв.

Тому зниження світових цін на сировину і, в більш широкому значенні, на продукти щодо мало інтелектуальної праці, стане основною тенденцією, відступи від якої залишаться неістотними флуктуаціями. В цьому значенні США, активно «скидаючи» за рубіж вже не стільки екологічно, скільки «інтелектуально брудні», тобто дуже прості, виробництва, максимально застрахували себе від негативних наслідків свого ж технологічного ривка.

Отже, основні наслідки розвитку нових технологій:

- поглиблення і придбання остаточного, при збереженні тенденцій, що склалися, - непереборного характеру розриву між розвинутими і всією рештою країн; між розвинутими країнами, що створюють нові технологічні принципи (можливо, має сенс використовувати термін саме «розвинуті країни») і рештою розвинутих країн;

- відособлення у всіх країнах груп людей, що працюють з «інформаційними технологіями», у внутрішнє «інформаційне співтовариство»; перетікання цього співтовариства в розвинуті країни від решти світу до повного зосередження цього співтовариства тільки в розвинутих країнах; поступова концентрація основної частини «інформаційного співтовариства» світу в самих «розвинутих країнах»;

- припинення або різке уповільнення прогресу (принаймні, технічного) за межами розвинутих країн; соціальна і фінансова деградація країн, що розвиваються;

- скорочення через жорстку конкуренцію числа розвинутих і самих розвинутих країн.

Глобалізація – об'єктивне, необоротне явище, яке вимагає ретельного аналізу. Єдиним способом досягнення взаєморозуміння між країнами,

суспільствами є конструктивний діалог. При цьому слід враховувати, що практично неможливо досягти згоди сучасних цивілізацій, оскільки перед нами складна мозаїка абсолютно різних культур, кожна з яких має свою форму, ідею, особливий ритм життя і власний шлях розвитку.

Альтернативи немає: навчитися жити в співтоваристві, не втративши при цьому унікальності країн, народів, етносів. Прагнути в діалозі цивілізацій знайти опору для власного зростання, а потім можливості духовного єднання з іншими. Спрощена прагматична глобалізація – це перемога сильних країн і незавидна перспектива для слабких.

ЛІТЕРАТУРА

1. Арутюнов В.Х., Свінціцький В.М. Філософія глобальних проблем сучасності: Навч.-метод. посіб. для самост. вивчення дисципліни. - К.: КНЕУ, 2003. – 75с.
2. Бек У. Что такое глобализация? - М.: Прогресс-Традиция, 2001. – 62с.
3. Білорус О.Г. Глобалізація та національна стратегія України. - К., 2001. – 45с.
4. Головатий М. Глобалізація як средство уничтожения национальных государств - «Персонал +», К., №11, 2004. - 58с.
5. Панарин А.С. Двуполушарная система мира: переосмысление дихотомии «Восток - Запад» // Глобальное сообщество: новая система координат (подходы к проблеме). - СПб: Алтейя, 2000. – 96с.
6. Скаленко А.К. Глобальні резерви росту: Інформація + інтелект + інновації / Ін-т мировий екон. і междунар. фин. отношеній НАН України. - К.: Інтелект, 2002. – 85с.
7. Соколов К. Суперечності глобалізації (факти, аналіз, гіпотези). - «Персонал», К., 2004, № 3.
8. Шепелєв М.А. Проблема світового порядку та політико-управлінський вимір глобалізації. - «Грані», Дн-вськ, 2005, №3(41).